

Hıristiyanlıkta Yahudiliğe Tepki Olarak Gelişen Kutsallık Anlayışı

Cihat ŞEKER
Yrd. Doç. Dr., Fatih Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
cihat.seker@fatih.edu.tr

Öz

Hemen bütün dinlerin temelini oluşturan vazgeçilmez unsur, kutsallık düşüncesidir. Diğerleri gibi Hıristiyan geleneğinde de olmazsa olmaz bazı kutsallar vardır. Hıristiyanlıkta kutsiyet İsa ile başlayarak diğer alanlara uzanır. Onsuz bir kutsal/kutsallık düşünülemez. Bu çerçevede olmak üzere çalışmada Yahudi mirası üzerine ve hatta ona tepkisel bir şekilde gelişen İsa merkezli kutsallık anlayışı ele alınmıştır. Kurtarıcı İsa Mesih'in varisleri havarilerin ve sonrasında kilise/papalığın şahsında kurumsallaşan kutsal kişi ve kutsal mekân algısına yer verilmiştir. O'nun ölümü ve dirilmesi etrafında şekillenen kutsal zaman düşüncesi araştırmanın diğer bir bölümünü teşkil etmektedir. Kutsallığa gerek başlangıçta gerekse hayatın diğer dönemlerinde ulaşmanın ve onu korumanın yollarının ne olduğu analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hıristiyanlık, Yahudilik, İsa, Kutsal, Kutsal Zaman, Kutsal Mekân

Christian Sacred Idea as a Reactional to Judaism

Abstract

Indispensable elements that form the basis of almost all religions are sacred thoughts. Not least in the Christian tradition, like the others, there are some sacrednesses. It extends into other areas, starting with the holiness of Christ in Christianity. Without a holy / sacred unthinkable. Including work on the Jewish heritage in this context, and even in a reactive way it develops Christ-centered understanding of holiness are discussed. Savior Jesus Christ, successor of the apostles and after the church / holy people has been institutionalized in the papal party and the sacred space where perception. His death and resurrection revolves around the idea of sacred time constitute the other part of the research. To achieve the holiness necessary to initially analyzed as well as other periods of life, and what is the way to protect it.

Keywords: Christianity, Judaism, Jesus, Holy, Holy Time, Holy Place.

Giriş

Etimolojik olarak Arapça *kuds* köküne dayanan kutsal/kutsiyet kavramı, “temizlik, paklık” manalarını ihtiva eden bir kelimedir. Diğer dillerde de örneğin İbranicedeki *kodeş* (קודש) kelimesi de, Latincedeki *sacrum* kelimesi de benzer anlamları içerir.¹ Dinler için ifade ettiği anlamı özetleyecek en iddialı açıklama, onun geçmişinin Tanrı düşüncesinden bile daha eskilere gittiği tezidir.² Kutsallık, dinleri oluşturan temel öğeleri birbirine bağlayarak bir bütün oluşmasını sağlayan en temel unsurlardan birisidir. Hemen bütün inanç sistemlerinin özünde yer alan ve inananların hayatını bir şekilde kuşatan kutsiyet anlayışı, dinleri anlamada kilit bir role sahiptir. Hatta kimi düşünürlere göre beşerin kutsal tecrübesi dini oluşturur.³ Kutsal duygusu, kişiyi Tanrı’ya, dinin pratiklerine, müntesiplerine bağlayan ve bütün sorunlara rağmen o dine bağlı kalmasına yardımcı olan önemli bir duygusal bağdır.

Burada ortaya çıkan en önemli problem, kutsalı belirleyen otoritedir. Hemen bütün inanç sistemlerinde bu gücün genel vasfı tabiatüstü ve kendisine korku eksenli sevgi beslenen bir karaktere sahip olmasıdır.⁴ Hem aşkın hem de bireyin hayatına müdahil bir özelliğe sahip olan kutsal, birey ve toplumu aşan bir hususiyete sahiptir. Bu yönüyle sadece dünyevi özellikleri barındıran bir konunun kutsallığı kabul edilemez.⁵ Kutsal, inananların hayatına müdahil olarak bazı düzenlemeler getirir. Bu minvalde kutsala saygı duyulmalı ve kutsiyetini zedeleyecek herhangi bir tutum içerisinde olunmamalıdır. İnanan fert ve topluluğu kuşatan özelliği sayesinde kutsal, çiğnenmemesi gereken bir tabudur. Kutsalı ihlal söz konusu olduğunda bunun dünyevi ve uhrevi yaptırımlarının olması gerekir. Hatta bazen bu durumdaki bir şahsın o anda yaşamını yitirebileceğine inanılır.⁶ Bazı durumlarda ise dini cemaatten dışlanma ile karşı karşıya kalabilir.⁷

¹ Etimolojik çağrışımları için bkz. Hugh Pope, "Holiness." *The Catholic Encyclopedia*, Vol. 7, New York: Robert Appleton Company, 1910, erişim tarihi 22 Oct. 2015<<http://www.newadvent.org/cathen/07386a.htm>>.

² Ahmet Güç, "Dinlerde Kutsal ve Kutsallık Anlayışı", *Dinler Tarihi Araştırmaları I*, (Ankara, 1998), s. 337.

³ Rudolf Otto, *The Idea of the Holy: An Inquiry into the Non-Rational Factor in the Idea of the Divine and Its Relation to the Rational*, (çev. John W. Harvey, 2 bs., Oxford: Oxford University Press, 1917), s. 20-23.

⁴ Nathan Söderblom, "Holiness", *Encyclopedia of Religion and Ethics*, c. 6, s. 732; Kürşat Demirci, "Kutsiyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002), c. 26, s. 495.

⁵ Kutsal tanımlanırken dikkat çekilen en belirgin özelliklerden birisi onun sıradan şeylerin haricinde bir gerçekliği temsil ediyor olmasıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gottlob Schrenk, "Hieros," *Theological Dictionary of the New Testament*, (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1965), c. III, s. 222.

⁶ Örnek için bkz. Sayılar, 18/2, 3; Levililer, 11/44-45.

⁷ Kutsalın ihlali durumunda kilisenin aforoz yetkisini kullanmasıyla ilgili bkz. Matta, 18/15-17; I. Korintliler, 5/2-6.

Sınırlarının kutsala göre belirlendiği diğer alan, ona göre şekil alan profan yani sıradan dünyadır.⁸ Kutsal gibi diğerlerinden ayrı özel bir alana sahip olmayan ve özeline dışında kabul edilen profan, kutsalın aksine kuralları çiğnendiğinde herhangi bir yaptırım öngörülmeğe tekabül eder. Eliade⁹, kutsalı profana göre tanımlarken kutsalın olağanüstü ve doğaüstü gibi ayırt edici özelliklerinin yanında profanın, sıradan ve gündelik özelliklerini vurgular. Yine bu çerçevede kutsal, ezeli, özler ve gerçeklikle nitelenirken; kırılğan ve aşırı gölgelerle dolu olan ise profan olandır.¹⁰ Genel itibariyle kutsallık, bireyin çok fazla bilinemezlikten dolayı korku ile yaşadığı dünyasında güvenlik ve huzur arayışının bir sonucudur. Kutsalın tarihini kısaca güven yokluğundan emin bir âleme, korkulardan ümitli bekleyişe ve belirsizlikten netliğe duyulan ihtiyacın somutlaşması ve belirgin hale gelmesi şeklinde açıklamak mümkündür.¹¹

R. Otto'ya göre kutsal, inanan kimsenin kendisinden tamamen farklı kabul ettiği aşkın bir güç karşısında korku ile karışık saygının oluşturduğu ürpertici bir histir.¹² Bir nesne, mekân ya da canlının kutsallığına işaret eden en önemli göstergelerden birisi, onun beşer üstü bir güçle temasıdır.¹³ Ondandır sırlı güç sayesinde örneğin bir yer kutsallaştırılıp hac mekânı yapılabılırken; diğer taraftan bir kişinin sözlerine bu durum ilahi bir nitelik katabilmektedir. Bahse değer başka bir özellik, kutsalın etrafında neredeyse manevi bir kalkan oluşturan onun tabu özelliğine sahip oluşudur. Bu nedenle onun ihlal edilmesi halinde zarara uğranabileceği ya da onunla temasa geçilmek istendiği takdirde özel ritüellere riayet edilmesinin zorunlu

⁸ İnanç sistemlerinin genelde varlığı ve nesneleri dualist bir yaklaşımla kutsal ve profan şeklinde ikiye ayırmaları hakkında bkz. Emile Durkheim, *The Elementary Forms of Religious Life*, çev. Karen E. Fields, (New York: The Free Press, 1995), s. 34-35.

⁹ Eliade'nin özeld kutsal/profan ayrımı ve genelde dinler tarihi açısından önemi hakkında ayrıntılı bir bilgi için bkz. Mustafa Alıcı, "Kutsalın Peşindeki Adam: Ölümünün 19. Yılında Mircea Eliade İçin Kısa Bir Rehber", *EKEV Akademi Dergisi*, yıl 9, S. 24 (Yaz 2005): 51-74; Eliade ve sonrası kutsal, anlam ve hakikat ile ilgili temel akşlar için bkz. Şevket Yavuz, "Kutsal, Anlam ve Hakikat: Batı'da Eliade Sonrası Dinler Tarihi Çalışmaları ve Temel Akşlar", *Türkiye'de Dinler Tarihi: Dünü, Bugünü ve Geleceği*, Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları, (2010): 113-125.

¹⁰ Mircea Eliade, *The Sacred & The Profane*, (çev. Willard R. Trask, New York: Harcourt, Brace&World, Inc., 1959), s. 8-113.

¹¹ Şevket Yavuz, "Modern Öncesi Âlemden Post/Modern Bir Köye Evrilişte Kutsal'ın Arkeolojisine Yeniden Bakış", *Milel ve Nihal* 4, S. 1, (2007): 96.

¹² Kutsalın *sarsıcı gizem ve büyüleyiciliğe* sahip olduğunu ileri süren Otto ve sonrasında onun geleneğini devam ettiren dinler tarihçileri ve din fenomenoloğlarının bu konudaki görüşlerinin karşılaştırmalı analizleri için bkz. Mustafa Alıcı, "Kutsal'a Giden Yol: Dinler Tarihi'nde Bir Metodolojik Yaklaşım veya Bir Bilim Olarak Din Fenomenolojisi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* V, S. 5, (2005): 84-106.

¹³ Özellikle peygamberler ve onların manevi mirasçıları kabul edilen dindeki ileri gelenlerin Tanrı ile olan vahiy ya da ilham yolu iletilişimleri onları, sıradan insanlardan ayıran en belirgin faktör kabul edilir.

olduğu kabul edilmektedir.¹⁴ Otto'ya göre sırlı bir güç olarak kutsallık, insan hayatını doğrudan istila eden ruhani bir hediyedir.¹⁵ Diğer bir tabirle insanın esrarlı olanı etkileyici bir armağan olarak tecrübe etmesi kutsallığın gizli ve büyüleyici yönünü idrak etmesidir.

Kutsalın maddi dünyada karşılığının somutlaştığı dört temel alandan bahsedilebilir. Birincisi kutsal mekânlar, çoğunlukla aşkın bir gücün tezahürünün/hiyerofani olduğu yerlerdir. Eliade'ye göre kutsal mekânlar, gök ile yerin buluştuğu alanlardır. Buna göre her mabet veya ona benzer diğer yapılar, kutsallığın merkezidir. Kutsal mekânlar dünyanın mihranı kabul edilir ve kutsallığın tecelligâhı olarak görülür.¹⁶ Buralara yapılan ziyaretin kişiye üstünlük sağlayarak onu manen yücelttiği kanısı hâkimdir.¹⁷ İkincisi bazı zamanların, kendisinde gerçekleşen manevi olaya göre, kutsiyet kazanarak diğer vakitlerden ayrılmasıdır. Sıradan zamanlar profan alanın gerçekleştiği vakitler olarak kabul edilirken kutsal zamanlar ya Tanrı ya da ona nispet edilen bir olaya göre profandan ayrılarak özel bir nitelik kazanırlar. Yahudilikte haftanın son günü kabul edilen Cumartesi günlerinin/Şabat kutlanması bunun en belirgin örneğidir. Kabule göre o gün Tanrı'nın dinlendiği bir gündür ve bu günde inananların da dinlenmesi ve o günü sadece ibadetle geçirmeleri istenir.¹⁸ Kutsalın yeryüzünde canlı varlıklar tarafından temsili, kutsal şahısların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu kişiler gerek Tanrı'dan vahiy alan peygamberler gerekse onlara görev itibarıyla yakın olmaları sebebiyle bu niteliğe hak kazanan özel şahsiyetlerdir. Örneğin dini önderler, kabile liderleri, kam ve şaman gibi olağanüstü varlıklarla irtibatı olduğuna inanılan kişiler bu kategoriye dâhil edilirler. Son olarak canlı varlıkların haricinde kalan nesnelere gizli ya da tabiatüstü bir güç taşıdıkları düşüncesiyle kutsal kabul edilirler. Bazı dağlar, taşlar, elbiseler, asalar gibi birçok nesneyi bu sınıf içinde saymak mümkündür. Bu yüzden onlara dokunmak özel ritüelleri olan bir ilişki biçimini gerektirir.¹⁹

Kutsalın İki Belirleyicisi: Yahve ve İsa

Hıristiyan geleneğin zeminini oluşturan Yahudilikte kutsallığın yegâne kaynağı ve dağıtıcısı Tanrı'dır. Onsuz bir kutsiyet anlayışı düşünülemediği

¹⁴ Örneğin kutsal mekanlara girmeden önce maddi temizlik niyetine abdest ya da boy abdestinin alınması gibi.

¹⁵ Rudolf Otto, *The Idea of the Holy: An Inquiry into the Non-Rational Factor in the Idea of the Divine and Its Relation to the Rational*, (çev. John W. Harvey, 2. bs., Oxford: Oxford University Press, 1917), s. 5-6, 25-30.

¹⁶ Mircea Eliade, *The Myth of the Eternal Return* (çev. Willard R. Trask, New York: Pantheon Boks; 1954), s. 12-17; Antoine Vergote, "Kutsal", (çev.) Halife Keskin, Asım Yapıcı, Ç. Ü. *İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2, S. 2, (Temmuz-Aralık 2002): 227.

¹⁷ Örneğin İslam'da hac ibadetini yerine getiren kimsenin "hacı" unvanını alması ve bunun toplumda o kişiye, bazılarının göre, saygınlık kazandırdığına inanılması.

¹⁸ Çıkış, 31/13; 16/23-30.

¹⁹ Söderblom, "Holiness", s. 732-734; Demirci, "Kutsiyet", s. 496.

gibi diğer kutsal şahıs, mekân, zaman ya da nesnelere de kutsallığı O'na bağlıdır. O yüzden peygamberler dâhil hiçbir şahıs O'ndan bağımsız bir kutsiyet dağıtıcısı rolünün sahibi olamaz.²⁰

Eski Ahid'in Yasa'nın Tekrarı bölümünde Tanrı'nın göklerde, yeryüzünde tek otorite olduğu ve O'ndan başkasının olmadığı gerçeğinin akıllardan çıkarılmaması gerektiği vurgulanır.²¹ Diğer taraftan Tanrı'nın tek olduğu, O'nu İsrailoğulları'nın bütün yürekleriyle sevmeleri gerektiği özellikle ifade edilir.²² İsrail'in Kutsalı ve ona biçim veren Rabb'in kendisi olduğu, dünyayı ve üzerindeki insanı kendisinin yarattığı, gökleri kendisinin gerdiği ve bütün gök cisimlerinin O'nun buyruğunda olduğuna işaret edilir. O'nun her şeye egemen olduğu hatırlatılır.²³ Bunlar O'nun bütün kutsallıkların tek kaynağı olduğuna yapılan vurgunun bir göstergesidir.

Yeni Ahit'te de Tanrı'nın kutsallığına vurgu yapılan bölümler vardır. Buna göre altı kanada sahip dört farklı yaratığın gece gündüz dinlenmeksizin "Kutsal, kutsal, kutsaldır, var olmuş, var olan ve var olacak olan, gücü her şeye yeten Rab Tanrı"²⁴ şeklindeki ifadeleri bunun örneğidir. Aynı şekilde başka bir yerde Rab Tanrı'nın kutsallığına ve bunun insanları O'ndan korkmaya ve O'na boyun eğmeye zorladığına dikkat çekilir.²⁵

Bununla birlikte Hristiyanlık, bütüncül bir bakış açısıyla kutsallık yönünden incelendiğinde, İsa'nın inancın merkezinde yer aldığı ve O'na bağlı bir kutsiyet algısının varlığı dikkat çeker. Bu bağlamda Hristiyan geleneğinde öncelikle İsa'nın kutsallığının nasıl anlaşıldığı, diğer kişi, kurum, mekân, zaman ve nesnelere ne şekilde kutsiyet kaynağı olduğu açığa kavuşturulmalıdır.

Yeni Ahit ekseninde kutsallık, mükemmellikle eşdeğerde kabul edilir. Bu bağlamda öncelikle Tanrı oğlu kabul edilen İsa, yücelikte en zirve noktada bulunur. Dolayısıyla yüceliğin ve kutsallığın kaynağını İsa Mesih'le ilişkilendirmek mümkündür. Tanrının, İsa'yı kutsadığı ifade edilerek İsa'nın Tanrının kutsalı haline geldiğine vurgu yapılır.²⁶ İsa'nın ölüm acısıyla yücelik ve onur tacı giydiği belirtilerek yüceliğe ulaştırılmasının belirtisi olarak da ona acıların tattırılması gösterilir.²⁷ Aynı şekilde İsa Mesih'i kutsal yapan öğelerin başında onun Yeni bir Antlaşmanın aracısı olması gelir. Bu sayede İsa Mesih, yeni kutsal görevler üstlenmiştir. Diğer taraftan Eski

²⁰ Yahudilikte Tanrı'nın belirleyici benzersiz bir kutsiyet kaynağı olduğu hakkında bkz. Hannah K. Harrington, *Holiness, Rabbinic Judaism and the Graeco-Roman World*, (London and New York: Routledge, 2001), s. 12.

²¹ Yasa'nın Tekrarı, 4/39.

²² Yasa'nın Tekrarı, 6/4.

²³ Yeşaya, 45/11-13.

²⁴ Vahiy, 4/8.

²⁵ Vahiy, 15/3-4.

²⁶ Markos, 1/24.

²⁷ İbraniler, 2/10-11.

Ahdin bazı hükümlerini geçersiz kılmasının yanında bazı yenilikler getirmesi de onun kutsiyetiyle ilişkilendirilir.²⁸

İsa'nın isminin gücünün övüldüğüne ilişkin Yeni Ahit'te çok sayıda metne rastlamak mümkündür. "Günahlardan bağışlanması için tevbe çağrısının Kudüs'ten başlayarak bütün uluslara İsa'nın adıyla duyurulacağı,²⁹ Baba Oğul'da yüceltilsin diye benim adımla her şeyi yapacağım, benim adımla benden ne dilerse yapacağım"³⁰ Benzer şekilde "Nasırılı İsa Mesih'in adıyla yürü"³¹ şeklinde bu anlayışı destekler nitelikte metinler de vardır.

Diğer taraftan İsa'nın Hıristiyanları her türlü suçtan kurtararak onları arıtp temizlediği ve iyilik konusunda istekli ve gayretli bir topluluk yapmak için kendisini feda ettiği vurgulanarak diğer inananların kutsiyetinin yolunun da O'ndan geçtiği belirtilir.³² Aynı şekilde İsa Mesih'in onların kutsallığını sağlamak için kendisini çarmıhta feda ettiği hatırlatılarak inananlarının kutsallığı da ona bağlanır. Hıristiyanlıktaki *aslî günah*³³ anlayışının bir sonucu olarak İsa Mesih'in inananları, lekeli olarak dünyaya geldiklerinden İsa'nın onları kutsayabilmesi için kendi bedenini bu uğurda feda etmesinin gerekliliği kaynaklarda vurgulanır.³⁴

Yeni Ahit'in Filipililer bölümünde İsa Mesih'in, alçakgönüllülüğünün bir yansıması şeklinde, yüceliğinden soyutlanarak insan benzeyişinde doğduğu ve çarmıha gerilmek suretiyle kendini alçalttığı anlatılır. Övgüye değer kabul edilen böyle bir tutumdan sonra Tanrı'nın onu yükselttiği ve ona her adın üzerinde bir ad bağışladığına dikkat çekilir. Bu isimlendirme o kadar önemlidir ki onun adı anıldığında göktekiler, yerdekiler ve yer altındakilerin hepsinin diz çökeceği ve her dilin Baba Tanrı'nın yüceltilmesi için İsa Mesih'in Rab olduğunu açıkça söyleyeceği belirtilir.³⁵

İsa ile başlayan kutsallık onun ölümüyle sona ermiş midir? Yeni Ahit, diğer inananların da kutsiyet kazanabileceklerine işaret eder. Ancak bu kutsallık, İsa da olduğu gibi, ontolojik değil sonradan kazanılan ve kaybedilmesi mümkün bir kutsallıktır. İsa'nın doğduğu ve içerisinde yetiştiği Yahudi geleneğe göre *seçilmişlik anlayışı*³⁶ beraberinde Yahudilerin kutsallığını getiriyordu. Kendiliğinden herhangi bir ahlaki yeterlilik ön şart olarak koşulmadan bahsedilen bu kutsiyet anlayışına bir tepki mahiyetinde gelişen Hıristiyanlıktaki kutsallık düşüncesi farklılıklar içeriyordu. Buna göre bu

²⁸ İbraniler, 8/6, 9/15.

²⁹ Luka, 24/47.

³⁰ Yuhanna, 14/13-14.

³¹ Elçilerin İşleri, 3/6, 16/18.

³² Titus, 2/13-14.

³³ Romalılar, 5/12-21.

³⁴ Elçilerin İşleri, 5/27-28.

³⁵ Filipililer, 2/6-11.

³⁶ Tesniye 14/2.

konuma yükselebilenin yolu başta ahlaki ilkelerin kazanımı olmak üzere diğer ritüellerin yerine getirilmesinden geçer.

Bu yüzden İsa gibi diğer inananların da *Tanrının oğulları* kabul edilmeleri, kutsallığın yayılabileceğinin göstergesidir. Kutsiyet çaba ve irade gerektiren bir özelliktir. Yeni Ahit'e göre buna ulaştıracak en önemli faktör, ahlaki ilkelerin kazanımıdır.³⁷ İsa'nın, bağlularını düşmanlarını sevmeye ve zulmeden kimselere dua ile karşılık vermeye davet etmesi, bu ahlaki ilkeleri *Tanrı Baba'nın oğulları* yani kutsal olmaya götürecektir. Bu sebepler olarak görmesinden kaynaklanır. Aksi bir durum, yani Baba Tanrının buyruklarına karşı gelinmesi ve ahlaki zaafın baş göstermesi, o kişinin Tanrı'nın yanında küçük sayılmasını ve kutsallığa ulaşamaması neticesini verecektir.³⁸ Dolayısıyla kutsallığın önemli bir vesilesinin günahkârlardan ayrılmak ve günahlardan temizlenmek olduğuna dikkat çekilir.³⁹

Diğer yandan Yahudilikte olduğu gibi Hristiyanlıkta da cemaate dahil edilme ve kutsiyet kazanabilmenin vesileleri vardır. Yahudilikte yer alan ve inananın kutsallığının vazgeçilmez enstrümanı konumundaki sünnetin Hristiyan kültürde vaftizle yer değiştirdiği görülür. Bu bağlamda sembolik öneme sahip olan ve kendisi sayesinde Yahudilerin Tanrı'nın ahdine bağlılıklarının ifadesi sünnet, kutsallığa ulaşma yolunda ilk adımdır. O, Hz. İbrahim'in Tanrı ile gerçekleştirdiği ahdin sembolüdür. Uygulanmadığı takdirde bir Yahudi'nin yapmış olduğu tüm iyiliklerin silinerek onun kutsallıktan çıkmasına yol açabilir.⁴⁰ Yahudi geleneğinin aksine Hristiyanlıkta sünnet, Tanrı ile olan bağın bir sembolü olarak kabul edilmez. O yüzden sünnet kutsallığa ulaşmanın bir sembolü değildir. O yüzden Pavlus, sadece sünnet olunduğu takdirde Mesih'in hiçbir faydasının olmayacağını, önemli olanın Kutsal Yasa'nın gereklerini yerine getirmek olduğunu ısrarla vurgular.⁴¹

Kutsallığa aracı mahiyetinde Yahudilikteki sünnet geleneğine muhalif şekilde gelişen Hristiyan geleneği, diğer taraftan ona benzer dogmatik bir uygulamayı kutsallık için gerekli görmüştür. Vaftiz, farklı şekillerde izah edilmeye çalışılsa da, neticede sünnet gibi itirazsız kabul edilmesi gereken bir uygulama olarak gelişmiştir. Kutsiyetin yolunun, aynen İsa'da olduğu

³⁷ Matta, 5/43-48.

³⁸ Matta, 5/19-21.

³⁹ Kutsallığa ulaşmanın manevi olgunluk ve günahlardan uzaklaşma yoluyla gerçekleşeceği tezinin detaylı anlatımı için bkz. J Rodman Williams, *Renewal Theology: Salvation, The Holy Spirit, and Christian Living*, (Michigan: Zondervan Publishing House, 1990), s. 82-117; Diğer taraftan kutsallığı yaşamsal güç, ayrı olma, Tanrısal ahlaka sahip olma ve dinamizm şeklinde dördü bir kategori şeklinde ele alan bir yaklaşım için bkz. Alan Kreider, *Journey Towards Holiness: A Way of Living for God's Nation*, (Ontario: Herald Press, 1987), ss. 37-42.

⁴⁰ Detaylı bilgi için bkz. Jacob Neusner, *Sifra: An Analytical Translation*, (Atlanta: Scholars Press, 1988), s. 170.

⁴¹ Galatyalılar, 5/2, 6.

gibi, vaftizden geçtiği vurgulanarak bu uygulama, Hıristiyanlığa kabulün en temel esası yapılmıştır.

Grekçe *suya daldırmak* anlamına gelen vaftiz, her Hıristiyan bebeğin ya da dine girmek isteyen her bireyin ya tamamen suya daldırılmak ya da üzerine su serpilmek suretiyle kutsanmasıdır. Hıristiyanlığa kabulün temel şartı olan vaftiz, bütünüyle günahlardan kurtulmanın ifadesidir.⁴² Katolik geleneğe göre bu sakrament/dinî ayin, İsa'nın dirilmesinden sonraki "İsa yanlarına gelip kendilerine şunları söyledi: 'Gökte ve yeryüzünde bütün yetki bana verildi. Bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin. Onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un adıyla vaftiz edin'"⁴³ emrine dayanır.⁴⁴ Vaftizin Tanrı krallığıyla ilişkisine dikkat çekilir ve tövbenin temel sağlayıcısı olduğu vurgulanır.⁴⁵

Kutsal Şahsiyetler

Hıristiyanlıkta Kutsallığına inanılan kimselerin Tanrı ile olan yakın ilişkisi dikkat çeker. Bu sayede o kişiler özellikle dua ve oruç gibi ibadetlerde diğer sıradan insanlara aracılık yaparlar.⁴⁶ Aşkın ile olan özel bağı vasıtasıyla Kutsal'ın gücünü dünyaya mucizeler ve özellikle de hastalıkları iyileştirmede yardımcı olma ve şeytan çıkarma gibi konularda aktarması, kutsallığı onaylanan kimselerin belirgin özellikleridir. Bu yüzden ruhsal yönden gelişme kaydetmiş bu şahıslar, onları temsil eder ve ilahi sırların onlara ulaştırılmasında aracılık yaparlar.⁴⁷ Kutsalla kazanılan bu tecrübî birikimden dolayı kutsal kişiler, genellikle özel bir yetkiye ve konuma sahiptirler. Kutsalın ışığını yaymak ve onunla ilgili yaşanan tecrübeleri paylaşmak bu otoriteyi besleyen unsurlardır.⁴⁸

Yahudilikte kutsal mabed anlayışının doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan kutsal din adamı sınıfı, İsa'nın muhalefet ettiği dini otoritelereydi.⁴⁹ Eski Ahit'in yorumlanması ve uygulanması noktasında kendilerini mabed görevlisi olarak tek yetkili kabul eden kohenler sınıfı Yahudilikte tartışılmaz bir üstünlüğe sahiptiler. Mabette ritüellerin yönetimi, sunakların takdimi gibi hizmetleri tekellerinde bulundurmaları yönüyle inananlar üzerinde belirgin bir otoriteye sahip kohenler, İsa'nın karşı çıktığı bir gruptu. Ancak İsa'nın ölümünden sonra havarilerle başlayan ve daha sonra diğer din

⁴² İbraniler, 10/22, Markos, 16/16; I. Petrus, 3/21.

⁴³ Matta, 28/18-19.

⁴⁴ Diğer yandan her ne kadar İsa vaftiz olmuşsa da hiçbir zaman bir başkasını vaftiz yapmamıştır. Bkz. Luka, 3/21-22; Yuhanna, 4/2.

⁴⁵ Matta, 3/1-17; 11/2-15.

⁴⁶ Detaylı bilgi için bkz. Mustafa Yiğitoğlu, *Dinlerde Dua Sunu ve Sunaklar: Fiziki Âlemden Sanal Âleme* (1.bs., İstanbul, Kitabı Yayınları, 2015), s.106-114.

⁴⁷ Stephen Larsen, *The Shamans Doorway*, (New York, 1976), s. 65, 66.

⁴⁸ Marcus J. Borg, *Conflict, Holiness, and Politics in the Teachings of Jesus*, (New York: E. Mellen, 1984), s. 88.

⁴⁹ Yahudilikte kohenlerin önemi hakkında bkz. Robert Parker, *Miasma: Pollution and Purification in Early Greek Religion*, (Oxford: Clarendon Press, 1983), s. 176

adamları grubuyla devam eden bir dinsel otorite yapısının varlığı yerleşik hale geldi.

Havariler, dirilmesinden itibaren İsa'nın hayatını, çilesini ve tüm bunlardan sonra onun ölümünü Eski Ahit metinleri çerçevesinde yorumlayan kutsal bir gruptur. Onlar, İsa Mesih'in Yahudilerin öteden beri beklemiş oldukları Mesih; getirdiği mesajların ve yaptığı faaliyetlerin ise Tanrı'nın İbrani milletine vaat ettiklerinin gerçekleşmiş hali olduğuna kanaat getirmişlerdir. İsa'nın kutsiyetinin devamı ve Eski Ahit geleneğinin Hıristiyan düşüncesi açısından en doğru ve kabul edilebilir yorumlarının oluşturulduğu dönem, havarilerin kutsallığı ve onların mutlak otoritelerinin tartışmasız kabul edildiği dönemdir.

İsa Mesih ile ilişkileri nedeniyle Havariler saf kabul edilirler.⁵⁰ Her ne kadar havarileri kendisine tabi olanlar arasından rastgele seçtiği ifade edilse de⁵¹ Yeni Ahit'teki kutsallık hiyerarşisinde İsa'dan sonra gelen sınıf Havarilerdir. İsa ile birlikte yürüyen, onunla konuşan, onunla yiyen ve ona yakın bir şekilde yaşayan havarilere İsa tarafından hastalıkları iyileştirmeleri için olağanüstü bir gücün verildiği ve bunun da cinlerin/şeytanların üzerinde etkiye sahip olacak bir otorite olduğu belirtilir.⁵² On iki havarinin, İsa'nın çarınha gerilmeden önceki hafta olan *Çile Haftası*'nda *Son Akşam Yemeği*'ne (Evharistiya) katılmaları,⁵³ onları özel kılan hususiyetlerdendir. Onların orijinal Evharistiya ayinine şahit olmaları, Hıristiyan dünyasında onlara kutsallık atfedilmesine sebep olan bir diğer farklılık olarak kabul edilebilir. Ayrıca İsa'nın tekrar dirilmesine (resurrection) şahit olmaları⁵⁴ ve bu sayede Kutsal Ruh'tan buyruk almaları,⁵⁵ havarilerin kutsallığına katkı sağlayan önemli unsurlardır.

Havarilerin güçlerinin/kutsallıklarının kaynağı esas itibariyle İsa Mesih'in otoritesine tam bağlılıkları ve sadakatleridir. İsa gökte ve yerde bütün yetkinin kendisinde olduğunu, bu yüzden bütün ulusları öğrencileri olarak yetiştirmeleri görevini havarilerine verdiğini ve onların bütün insanları Baba, Oğul/İsa ve Kutsal Ruh adına vaftiz etmeleri gerektiğini söyler. Bu görevi yerine getirmeleri koşuluyla dünyanın sonuna kadar onlarla birlikte olacağı müjdesini verir.⁵⁶ Diğer bir yerde havarilerin İsa'nın yaşadığı

⁵⁰ Yuhanna, 15/3.

⁵¹ Luka, 6/13-16'da anlatıldığı şekliyle "O günlerde İsa, dua etmek için dağa çıktı ve bütün geceyi Tanrı'ya dua ederek geçirdi. Gün doğunca öğrencilerini yanına çağırdı ve onların arasından, 'elçi' diye adlandırdığı şu on iki kişiyi seçti: Petrus adını verdiği Simun, onun kardeşi Andrey'a, Yakup, Yuhanna, Filipus, Bartalmay, Matta, Tomas, Alfay oğlu Yakup, Yurtsever diye tanınan Simun, Yakup oğlu Yahuda ve sonradan İsa'yı ele veren Yahuda İskariyot."

⁵² Luka, 9/1-9.

⁵³ Luka, 22/14.

⁵⁴ Luka, 22/10.

⁵⁵ Elçilerin İşleri, 1/2.

⁵⁶ Matta, 28/18-20.

hadiselere tanık olduklarını ve gökten gelecek bir güçle kuşanacaklarını ifade eder.⁵⁷ İsa'nın Tanrı'nın kendisini gönderdiği gibi kendisinin de havarilerini gönderdiği; İsa yoluyla aldıkları güç sayesinde kimi başışlarlarsa onların başışlanacakları, başışlamadığı kimselerin de başışlanmamış olacaklarını açıklar.⁵⁸ Hatta havarilerin otoritesi/kutsallığı o kadar ileridir ki onları kabul eden aynı zamanda İsa'yı kabul etmiş sayılacaktır. Dolayısıyla İsa'nın otoritesini kabul ise Tanrı'nın otoritesini tasdik anlamına gelecektir.⁵⁹

Havarilerin kutsallığının İsa yoluyla, bunun da Tanrı tarafından seçilme ve ona itaatle mümkün olabildiği vurgulanır.⁶⁰ Manevi bakımdan üstünlüklerini gösteren olağanüstü haller sergilemeleri, İsa'nın ilahi gücünü taşıdıklarını göstermesi açısından önem arz etmektedir.⁶¹ Diğer taraftan onları kutsal kılan en ayırt edici vasıflardan birisi yeni Hıristiyan olanlara/olacaklara dini anlatmaları ve onlara rehberlik yapmalarıdır.⁶² Havarilerin insanlara kutsallığın ulaşmasında aracılık rolleri olduğu metinlerde açık bir şekilde vurgulanır.⁶³ Buna göre havariler, kendilerine bahşedilen ve başkalarında olmayan bir kutsallığın sahibi ve dağıtıcısıdır.⁶⁴

Havarilerin İsa vesilesiyle sahip oldukları bu ayırt edici güç/kutsiyet, diğer kimselerden farklı olarak onlara yılanları elleriyle tutabilme, hastaları iyileştirebilme gücü verecek;⁶⁵ Eski Ahit'i anlayabilme kabiliyetini kazandıracak ve İsa da bunun sonucunda onları güçlendirmek için onlara Kutsal Ruh'u gönderecektir.⁶⁶ Özel vasıflarla donanmış durumdaki havariler, dünyanın dört bir tarafında İsa Mesih'in ilk ve gerçek şahitleri olacakları gibi;⁶⁷ onlara bahşedilmiş kudret ile ve Mesih'in adına elçilik yapacaklardır.⁶⁸ İsa'nın manevi mirasını devralan bu kimseler, görevlerini Mesih ve Kutsal Ruh'un kendilerine lütfu olarak değerlendirip⁶⁹ onlara karşı çıkıldığında ise Tanrı'nın gazabı hak edilmiş olacaktır.⁷⁰

Kutsal Mekân ve Kutsal Kurum

⁵⁷ Luka, 24/48, 49

⁵⁸ Yuhanna 20/21-23.

⁵⁹ Matta, 10/40.

⁶⁰ I. Yuhanna, 1/7, Yuhanna, 13/10.

⁶¹ Elçilerin İşleri, 5/12.

⁶² Elçilerin İşleri, 2/37-43.

⁶³ Elçilerin İşleri, 8/14-24.

⁶⁴ Elçilerin İşleri, 8/17.

⁶⁵ Markos, 16/17, 18.

⁶⁶ Luka, 24/45-49.

⁶⁷ Elçilerin İşleri, 1/8.

⁶⁸ II. Korintliler, 5/20.

⁶⁹ I. Korintliler, 2/10-12.

⁷⁰ I. Selanikliler, 2/15, 16.

Kutsal mekân insanın kutsal varlıkla iletişime geçtiği bir evren oluşturur.⁷¹ Buralar, Tanrı ile yakınlığın hissedildiği ve bireylerin kendisini diğer mekânlardan soyutlayarak farklı bir atmosfere ulaştıkları bir ortam niteliği taşırlar.⁷²

Yahudilikte Süleyman mabedinin kutsallığı, orada sunakların takdim edilmesi, ihtiyaç anında kulların dualarına Tanrı'nın karşılık verdiği ve kutsalın tecelli ettiği bir mekân olduğu inancına dayanmaktadır.⁷³ Orası, Tanrı'nın bütün ihtişamının bulut şeklinde kendisini gösterdiği ve dış avlusunda sesinin duyulduğu kutsal bir yerdir.⁷⁴ Yahudilikteki mabed geleneğine karşı olumsuz bir tutum takınılan Hıristiyanlıkta, kilise, Süleyman Mabedine benzer bir şekilde görev icra ederek kutsiyet kazanmanın yeni otoritelerinden birisi haline gelmiştir. Elçilerin/Havarilerin kutsal sayılan konumları, Kudüs'te kilise kurumunun ortaya çıkmasına kaynaklık etmiştir. Elçiler kilisenin idaresi, kilise kaynaklarının toplanması ve dağıtılmasının denetiminden sorumluydular.⁷⁵

Hıristiyanlıkta kilisenin kutsal olduğu kabul edilir. Buna göre kilise ibadetten teolojiye bütün bir Hıristiyanlık imanını sembolize eder. İkinci özelliği Hıristiyanlık içerisinde başta Katoliklik olmak üzere diğer bütün mezhepleri ifade etmesidir. Diğer bir anlamı ise ilk dönemlerden itibaren Yahudiliğin aksine şeriatın daha çok ritüele önem veren Hıristiyanların cemaat olgusuna işaret eder. Ritüellerin cemaatle gerçekleştirildiği mekân anlamında kilise, Hıristiyanlığın merkezi kurumudur.⁷⁶

Havariler gibi Tanrısal otoriteyi (kutsiyet) kabiliyet, özgürlük ve hak şeklinde yorumlayan Pavlus,⁷⁷ Tanrı'yı birincil otorite kabul ettikten sonra,⁷⁸ İsa'nın kendisini atadığını iddia ederek, sırayla kendi otoritesi⁷⁹ daha sonra diğer havarilerin otoritesini,⁸⁰ ondan sonra kilise içinde diğer inananların otoritesini⁸¹ ve en son olarak da kilise otoritesini⁸² hiyerarşik bir şekilde

⁷¹ Kutsal mekan insan ilişkisi üzerine yapılmış bir saha araştırması için bkz. Hüseyin İ. Yeğin, "Din Psikolojisi Açısından Kutsal Mekân İnsan İlişkisi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17, S. 27, (Ocak-Haziran 2012): 53-91.

⁷² Warren Nelson Nevius, *Religion As Experience and Truth: An Introduction to the Philosophy of Religion*, (Philadelphia: The Westminster Press, 1941), s. 94-95.

⁷³ II. Tarihler, 7/12-16. Detaylı bilgi için bkz, Mustafa Yiğitoğlu, *Yahudilikte Tanrının Yeri (Semâvî Mâbed)*, (İstanbul: Bayem, 2011).

⁷⁴ Hezekiel, 10/4-5.

⁷⁵ Elçilerin İşleri, 4/32-37.

⁷⁶ Mehmet Aydın, "Kilise", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999), c. 26, s. 12.

⁷⁷ L. L. Belleville, "Authority" *Dictionary of Paul and His Letters*, ed. Gerald F. Hawthorne, Ralph P. Martin, (Leicester 1993), s. 54-55.

⁷⁸ I. Korintliler, 2/5.

⁷⁹ II. Korintliler, 10/8; Galatyalılar, 1/1-13.

⁸⁰ Romalılar, 6/15-18.

⁸¹ I. Korintliler, 5/1-13.

⁸² Efesliler, 1/21-23.

sıralar. Kilisenin kutsiyeti/otoritesi, Pavlus tarafından çok net bir şekilde ortaya konulur. İsa ve havarilerden sonra başını İsa'nın oluşturduğu bu beden,⁸³ doğrudan İsa'nın zihnine sahiptir.⁸⁴ Yetki ve kutsiyetini aracısız bir şekilde İsa Mesih'ten alan kilise⁸⁵, iyiyi kötünden ayırmak üzere her şeyi sınava tabi tutabildiği gibi⁸⁶ inananları arasında vahiy alanların ya da peygamberlik iddiasında olanların doğru ya da yanlışlığını deneme yetkisine de sahiptir.⁸⁷ Pavlus'a göre kilise, hakikatin direği ve Allah'ın evini temsil eder.⁸⁸ Diğer taraftan kilise, Mesih'in sevdiği ve kendisine tabi kılınan kadına benzetilir.⁸⁹

Cemaat kavramı Hıristiyanlığın üzerine oturduğu, Yahudilikten tevarüs ettiği bir kavramsal çerçeve şeklinde, seçilmiş topluluk olarak rabbin halkını sembolize eder ve bu cemaat Yahve'nin ahdine muhatap olan son halktır.⁹⁰ Bu topluluk Tanrı'nın öz halkı kabul edilerek kutsallaştırılır. Kutsallıklarının zorunlu bir sonucu olarak onları karanlıktan şaşılacak bir ışığa çağıran Tanrı'nın erdemleri ilan edilmelidir.⁹¹ İkincisi Yahve'nin Eski Ahid cemaatine çobanlık yapması gibi⁹² İsa da Yeni Ahid cemaatine/kiliseye aynı şekilde çobanlık yapmıştır.⁹³ Üçüncüsü kilise Tanrı'nın evi olduğu gibi bu evin temel taşı da İsa'dır.⁹⁴ Aynen Eski Ahid topluluğu ile Yahve'nin damat ve gelin rolü gibi⁹⁵ damat İsa'nın gelini, kilisedir.⁹⁶

Pavlus'un söylemleri ile güç kazanan kilise, kendisini havarilerin temsilcisi Petrus'un vekili kabul etmiştir. Petrus havariler içerisinde onların sözcüsü,⁹⁷ Tanrı'nın katına yükselen Mesih'in havariler içerisinde ilk şahidi,⁹⁸ Kudüs topluluğunun lideri ve diğer kiliseler tarafından en çok bilinen⁹⁹ bir inanandır. Özellikle Katolik Kilisesi, onun manevi halefi olarak, onun diğer havarilerden üstün olduğunu Yeni Ahit'ten bazı bölümlerle desteklemeye çalışır.¹⁰⁰ Onlara göre *vaiz, sapıkların tahripçisi, kilise gemisinin dümencisi* gibi bazı vasıfları da onun üstünlüğüne işaret eder.¹⁰¹ Kutsallığını İsa'ya Petrus

⁸³ Koloseliler, 2/18, 19.

⁸⁴ I. Korintliler, 2/16.

⁸⁵ I. Korintliler, 5/3-5.

⁸⁶ I. Selanikliler, 5/21.

⁸⁷ I. Korintliler, 14/29-32.

⁸⁸ I. Timoteyus, 3/15.

⁸⁹ Efesliler, 5/23-32.

⁹⁰ Romalılar, 9/23; I. Petrus, 2/10.

⁹¹ I. Petrus, 2/9.

⁹² Mezmurlar, 80/1; İşaya, 40/11.

⁹³ Matta, 26/31-33; Yuhanna, 10/11-16.

⁹⁴ I. Petrus, 2/6; İbraniler, 3/6.

⁹⁵ Yeremya, 2/2, 32; İşaya, 49/18.

⁹⁶ II. Korintliler, 11/2.

⁹⁷ Matta, 18/21; Luka, 12/41.

⁹⁸ Luka, 24/34.

⁹⁹ Elçilerin İşleri, 1/15-26; 4/8.

¹⁰⁰ Matta, 16/13-19; Yuhanna, 21/15-19.

¹⁰¹ Yuhanna, 21/15-17; I. Petrus, 5/1-11; Elçilerin İşleri, 10/9-16.

aracılığıyla¹⁰² ulaştıran Katolik Kilisesi, kendisini kurtuluşun somutlaşmış hali olarak görür. İdaresinde bulundurduğu kurtuluşa götüren temel unsurlar ise gelenek, yedi sakrament ve ruhbanlık müessesesidir. Dolayısıyla Katolik Kilisesi, İsa Mesih'in ezeli varlığının tarih içerisindeki somutlaşmış halidir. Bu otorite öncelikle papalıkla temsil edilmekte daha sonra ise ruhbanlar yoluyla tüm cemaate dağılmaktadır.¹⁰³ Hristiyanlığın en kadim kurumlarından papalık, Katolik Hristiyanlığın merkezi bir statüye kavuşmasını sağlamıştır. Bu yönüyle tanrısal kelam ve geleneğin devamını sağlar. Bunların izahında birinci derecede rol, ruhban sınıfına aittir. İsa ve Petrus'a aracılık yaparak dini öğretme yetkisine sahip olan ruhban sınıfı, papanın kutsiyetinin halka bakan yönünün temsilcileri kabul edilebilirler.¹⁰⁴ İsa'nın vekili iddiasıyla hareket eden Roma Katolik Kilisesi, bunu diğer kiliseler üzerinde de hâkimiyet kurmaya çalışarak daha belirgin hale getirmiştir.¹⁰⁵

Kendisini bütün Hristiyanların özellikle de Katoliklerin tek temsilcisi kabul eden papalık, ilk asırlarda otoritesini iyice belirginleştirmiş ve III. yüzyılla birlikte etkisini merkezinin bulunduğu Roma'yı aşarak sürdürmüştür. Bu güce kutsiyet katan unsur ise havarilerin başı Petrus'un Roma piskoposu vasıtasıyla tüm kiliseye hitabını sürdürdüğü iddiasıdır.¹⁰⁶ Papanın kutsallığının doğal bir neticesi şeklinde onun yanılmazlığı, genel kabule göre, iman ve ahlak konularında kürsüden (ex cathedra) yaptığı konuşmalar kapsamında değerlendirilmektedir.¹⁰⁷

Kilisenin kurtuluşa ulaştıran en önemli üç unsurundan birisi olan ruhbanlar/ruhbanlık, kaynağı ilahi bir gelenek olarak Mesih'e inananlar içinden ortaya çıkan, kilisenin kutsal hizmetkârlarıdır. Mesih'in yeryüzündeki bedenini inşa eden kutsal kişiler olarak en büyük güç

¹⁰² Diğer taraftan her ne kadar Petrus'un kilise piskoposu olarak atandığına ilişkin hiçbir delil olmasa da bu konudaki kanaatler, onu diğerlerinin önüne geçirmiştir. Ali İsra Güngör, "Papa'nın Yanılmazlığı Konusundaki Tartışmalar ve Katoliklerin Yaklaşımları", *Dini Araştırmalar* 12, S. 34, (Mayıs-Ağustos 2009): 12-13; a.m., *Vatikan Misyon ve Diyalog*, (Ankara: Töre Basın Yayın Dağıtım, 1997).

¹⁰³ Alıcı, "Roma Katolik Kilisesinde İki Otorite Kurumu; Papalık ve Kilise", *Akra Dergisi*, S. 5 (Ocak 2015): 9.

¹⁰⁴ Mehmet Aydın, Ahmet Hikmet Eroğlu, "Papalık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007), c. 34, s. 161.

¹⁰⁵ Ali Rafet Özkan, "Günümüzde Adventizm ve Adventistler", *2000. Yılında Hristiyanlık Sempozyumu: Dünyü, Bugünü ve Geleceği*, (Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2002), s. 300.

¹⁰⁶ R. P. C. Hanson, John Whale, "Papacy", *New Dictionary of Christian Theology (NDCT)*: 424-425.

¹⁰⁷ Bu konudaki tartışmalar için ayrıntılı bilgi için bkz. Bekir Zakir Çoban, Hristiyanlıkta Papalık Kurumu: Ortaya Çıkışı, Tarihsel Gelişimi ve Bugünkü Durumu, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Ün. SBE, 2007, ss. 133-138, 205-225; Ali İsra Güngör, "Papa'nın Yanılmazlığı Konusundaki Tartışmalar ve Katoliklerin Yaklaşımları", *Dini Araştırmalar* 12, S. 34, (Mayıs-Ağustos 2009): 7-26.

kaynakları, kilise yönetiminde olmalarından ileri gelir. Kutsiyetlerinin bir yansıması şeklinde sakramentlerin yönetimi onların tekelindedir.¹⁰⁸

Yahudi geleneğine karşı ortaya çıkan Hıristiyanlığın kutsal mekân algısı, yerleşik kabule bir itiraz özelliği taşır. Yahudilikte özellikle sürgün sonrası dönemde kutsallık arayışının ve somutlaşmasının merkezi sembolü tapınaktır. Burası, Tanrının varlığının tecelli ettiği, Yahudilerin seçilmiş olduklarının bir işareti, günahlardan ve kirlilerden arınmak için kefarete mahiyetinde olan kurban törenlerinin icra edildiği özel bir mekândır. Adeta Yahudi kimliğinin inşası ve diri tutulması için olmazsa olmaz unsurlardan birisidir. Çoğu Yahudi için cennet ile yeryüzü arasındaki bağ şeklinde açıklanan mabed düşüncesi, profan dünyada kutsal bir alan oluşturmak için gereklidir.¹⁰⁹ Rabbinik gelenekte yıkılan mabedin tekrar inşası ve Ezra tarafından Eski Ahit'in yayılması en belirleyici iki konudur.¹¹⁰ Hatta bunun önemini vurgulamak için dünyanın Kanun/Eski Ahit, mabed hizmetleri ve sevgi dolu iyiliklerle ayakta kaldığı inancı benimsenmiştir.¹¹¹

Kutsallığın merkezine konulan mabedin kutsiyetinin devamı için kirlilikten korunması gerekiyordu. Bunun için mabedin dış avlusundan başlamak üzere en kutsal bölüme kadar kimlerin nerelere girebileceğinin sınıflaması yapılmıştı.¹¹² Her ne kadar Eski Ahit'te Yahve'nin kutsallığı ve onun seçtiği İsrailoğullarının kutsiyetinden söz edilse¹¹³ de Yahudi zihin dünyasında oluşan bu düşüncenin sürgün sonrası oluşan sosyo-ekonomik şartlar altında olgunlaştığı söylenebilir.¹¹⁴ Yahudilikte kutsallık, ayrılık/farklılığı gerektiriyordu. Tanrı, kusurlu olan bütün her şeyden ayrı bir varlıktı¹¹⁵ ve aynı şekilde Yahudilerin kutsallığı da diğer milletlerden ayrı bir şekilde yaşamakla ancak mümkün olabilecekti.¹¹⁶ Teolojik olarak Yahudilerin m.ö 586 yılında başlarına gelen felaket sonrası Babil İmparatorluğu tarafından Yahuda devletinin yıkılması, Kudüs'ün ele geçirilmesi ve Süleyman Mabedinin yıkılması, onların Yahve'ye olan sadakatlerini bozmalarının doğal bir sonucu olarak yorumlanmıştır. Bazı Yahudi düşünürlere göre bu ayrışım, onların asimile olmalarını engelleyen en önemli faktörlerden birisidir. Bu şekilde bir izolasyon olmasa Yahudiler muhtemelen egemen kültürler arasında eriyip gideceklerdi.¹¹⁷ Küçük bir Yahudi topluluğunun

¹⁰⁸ Alıcı "Roma Katolik", s. 17.

¹⁰⁹ Jacob Neusner, *From Politics to Piety: The Emergence of Pharisaic Judaism* (Englewood Cliffs, N.J., 1973), s. 3.

¹¹⁰ George Foot Moore, *Judaism in the First Centuries of the Christian Era: The Age of the Tannaim* (Cambridge: Harvard University Press, 1937), c. 1: 6-7, 33.

¹¹¹ M. Aboth 1:2

¹¹² BT, Keilim 19/6-9.

¹¹³ Levililer, 1/1, 2; 11/44, 45; 15/31.

¹¹⁴ Borg, s. 67.

¹¹⁵ S. Schechter, *Some Aspects of Rabbinic Theology*, (London, 1909), s. 205, 199-218.

¹¹⁶ J. S. Chesnut, *The Old Testament Understanding of God*, (Philadelphia: Westminster Press, 1968), s. 133

¹¹⁷ W. D. Davies, *Paul and Rabbinic Judaism*, (London: S.P.C.K, 1948), s. 61.

kendisini kutsiyet yönüyle ayırdığı diğer bütün milletler arasında kaybolmadan kimliğini devam ettirmesinin yegâne yolu kutsal kabul ettiği kitabına sarılması ve bu geleneğin sürekliliğini sağlayan kuruma yani mabede sahip çıkmasıyla mümkün olabilecekti.¹¹⁸

Yahudi olmayanlar/gentileler, kirli kabul edildikleri için mümkün olduğunca buradan uzak tutulması gereken sınıflardı. Toplumun ayrıştırıldığı ve Yahudi olmayanların dışlandığı izlenimi, İsa ve sonrasında havarilerin, diğer kimselere mesajını anlatmaları ve yaymalarında kullandıkları önemli argümanlardan birisi olmuştur. Hz. İsa muhtemelen bu şekilde yoğun kutsallık sınıflandırmasından mağdur olan halk kesimleri arasında kutsiyetin formel özelliklerinden daha çok şefkat ve sevgi temelli bir yaklaşım geliştirmeye çalışmıştır.¹¹⁹ Özellikle Yeni Ahit'te "Babanız merhametli olduğu gibi, siz de merhametli olun"¹²⁰ şeklindeki ifadelerini mabedin toplumdaki otoritesini sarsmaya yönelik olarak değerlendirmek mümkündür. En azından Hz. İsa'nın yaşamı boyunca ve öğretilerinde Yahudi geleneğinin bu yöndeki uygulamalarına muhalif bir tavrın sergilendiğini söylemek mümkündür.

Bununla birlikte Yeni Ahit'te mekâna kutsallık özelliğinin atfedildiği bazı ifadeler yer alır.¹²¹ Buna göre Hristiyanlıkta kutsal topraklar bağlamında İsa'nın yaşamının geçtiği yerler önemli hac mekânlarıdır. Özellikle Bizans döneminde Hristiyan hacılar, inançlarının doğduğu topraklara büyük saygı göstermişlerdir. Bu yüzden Hristiyanlığın merkezi figürü kabul edilen İsa'nın yaşamı düşünüldüğünde o inanca mensup kişilerin bu topraklara ilişkin kutsallık algıları anlaşılabilir bir durumdur.¹²² Her ne kadar ilk dönem birçok Kilise Babası tarafından vazgeçirmeye çalışılsa da Hristiyan hacıların özellikle Kudüs'ü ziyaretleri bilinir. Ancak bu olumsuz tavrın dördüncü yüzyılla beraber büyük oranda değiştiği ve dünyanın her yerinden Hristiyanların, kutsal kabul edilen tapınakları ve özellikle de yeni keşfedilen ve İsa'ya ait olduğuna inanılan kabirleri ziyaret etmekten geri durmadığı görülmektedir.¹²³

Hristiyanlar arasında özellikle ilk iki asırda kutsal mekân anlayışı tam yerleşmemiştir. Bunun nedenleri arasında sürekli takibe uğramaları ve baskı görmeleri sayılabilir. Bu yüzden hacılık kültürünün yerleşmediği ve belirgin kutsal mekânların oluşturulmadığı anlaşılır. Ancak Hristiyanlar, Konstantin (312-337) sayesinde baskıya uğramaktan kurtulmaları ve kilisenin

¹¹⁸ Joseph Klausner, *Jesus of Nazareth*, (London: T. Butterworth, Ltd., 1929), s. 376.

¹¹⁹ Borg, s. 135.

¹²⁰ Luka, 6/36.

¹²¹ Matta, 27/53; Vahiy, 11/2; İbraniler, 12/22.

¹²² Kirsten Hoffgren Pedersen, "The Holy Land: History and Reality of the Term," *Immanuel* 22/23 (1989): 38.

¹²³ R. L. Wilken, *The Land Called Holy: Palestine in Christian History and Thought*, (New Haven, CT: Yale University Press, 1992), s. 81.

tanınmasıyla bazı mekânlara kutsiyet atfetmeye başladılar. Hıristiyanlıkta kutsal mekân anlayışının yerleşmesinde en büyük paylardan birisi de I. Konstantin'in annesi Helena'nın Kutsal Beldelerde İsa'nın hayatı ve ölümünün kalıntılarını bulmak için yaptığı keşiflerdir.¹²⁴ Beytlehem'de İsa'nın doğduğu yere¹²⁵ ve Kudüs'te çarmıha gerilip tekrar dirildiği mekânlara ihtişamlı kiliselerin dikilmesi ve İsa'nın hatırlarının buralarda saklanması, mekânda kutsiyet düşüncesini perçinleyen unsurlardır. Hıristiyanlarca en önemli hac mekânlarından birisi, İsa'nın çocukluğunun geçtiği kasaba Nasıra'dır.¹²⁶ İsa'dan dolayı kutsallık atfedilen bu kasaba, çok sayıda kiliseye ev sahipliği yapar. Diğer taraftan İsa'nın vaftiz olduğu Ürdün Nehri/Şeria Irmağı¹²⁷ yine kutsal sayılan yerlerden birisidir. Yine İsa'nın çarmıhla birlikte yaklaşık 600 metre yürüdüğüne inanılan ve her birisinde İsa'ya ait farklı çileli durumların yaşandığı duraktan oluşan Haç/Çile Yolu¹²⁸ da hacıların kutsal mekân çerçevesinde ziyaret ettikleri yerler arasındadır.

İsa'ya bağlı olarak kutsallık atfedilen ve önemli birer hac mekânı haline getirilen diğer yerler, annesi Bakire Meryem ile ilgilidir. Buna göre özellikle XII. yüzyıldan itibaren "Siyah Meryem Ana" şeklinde de isimlendirilen Meryem'in mucizevî heykel veya tablosuna saygı üzerine oluşturulan hac mekânları bunların başında gelmektedir. Avrupa'nın değişik yerlerinde bulunan bu hac yerlerine ilaveten Meryem'in bir kimseye görüldüğü ya da mesaj verdiğiğine inanılan mekânlarda vardır. İkincisi daha çok XIX ve XX. yüzyıllarda yaygınlaşmıştır.¹²⁹ Pavlus, Petrus ve Barnaba'nın yaşayarak Hıristiyanlığı yaydıkları Antakya; Pavlus'un Hıristiyanlığı yaymaya çalıştığı, havari Yuhanna'nın ise burada yaşayıp öldüğü Efes, önemli hac mekânları arasındadır. Bazı Hıristiyanlara göre Meryem de Yuhanna ile Efes'e gelmiştir. Hıristiyanlar buraya gelerek kutsal sudan içerek dua ederler ve hacı olurlar.¹³⁰

Kutsal Zaman

¹²⁴ Joan E. Taylor, *Christians and the Holy Places: The Myth of Jewish-Christian Origins*, (New York: Oxford University Press, 1993), s. 307; James W. Parkes, Raphael Posner, Saul Paul Colbi, "Christian Holy Places", *Encyclopaedia Judaica*, 2. ed., c. 9, s. 500.

¹²⁵ Luka, 2/6-7.

¹²⁶ Matta, 2/23; 21/11; Luka, 2/39; Markos, 1/9.

¹²⁷ Matta, 3/5-6, Markos, 1/5, Luka, 3/3.

¹²⁸ Yuhanna, 19/1-4, 17; Markos, 15/21; Luka, 23/26-33.

¹²⁹ Birincisi için Fransa'daki Chartes le Puy ve Rocamadour, İspanya'daki Montserrat ve Guadalupe, Avusturya'daki Mariazell, İsviçre'deki Einsiedeln; ikincisi için Fransa'daki Rue de Bac, La Salette, Lourdes; Portekiz'deki Fatima örnek olarak verilebilir. Detaylı bilgi için bkz. Jarrett, Bede. "Pilgrimages." *The Catholic Encyclopedia*, Vol. 12, (New York: Robert Appleton Company, 1911), erişim tarihi 31 Oct. 2015<<http://www.newadvent.org/cathen/12085a.htm>>.

¹³⁰ Ömer Faruk Harman, "Hac", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996), c. 14, s. 385.

Hemen bütün inanç sistemlerinde Tanrı ile irtibata geçilen bazı zaman dilimlerine kutsiyet atfedilmiştir. Bunların diğer zamanlardan farklılığı niceliksel değil daha çok nitelikseldir.¹³¹ İnanan bir kimse yaptığı dua ve ayinler yoluyla profan zaman algısından kutsal zamana geçiş yapabilmektedir. Bu sayede kutsal ile yakaladığı yakınlık, içinde bulunmuş olduğu zamana diğerlerinde olmayan farklı anlamlar ve sonsuzluk özelliği yüklemesine yol açmaktadır. Bayramlar, yeni yıl, ölüm-doğum, evlenme gibi bazı özel dönemler, kendine ait bazı ritüelleri gerektirmekte ve kutsallığın devamı bu şekilde sağlanmaktadır. Diğer dinlerde olduğu gibi Yahudilikte de kutsal sayılan bazı zaman dilimleri mevcuttur. Bu kutsal zamanlar haftanın belirli günleri olabildiği gibi yılın bazı dönemleri de olabilmektedir.

Yahudilikte haftanın son günü kabul edilen Cumartesi/Şabat, Tanrı'nın yeri göğü, denizi ve bütün canlıları altı günde yaratması sonucunda bu günde dinlenmesi dolayısıyla kutsanmıştır. Bu yüzden Yahudilikte haftanın altı günü çalışılması ve yedinci günde/şabatta dinlenilmesi ve sadece ibadetle meşgul olunması istenir. Bunun yanında tanrının kutsaması gibi onların da şabati kutsal kabul etmeleri emredilir. Hatta o kadar ki kadın, çocuk ve yabancılar dâhil herkes bu yasağa uyararak kutsallığı tanrı tarafından tescillenen bu güne saygısızlık yapmamalıdır.¹³² Aynen mabed gibi Yahudi bilincini canlı tutan hususlardan birisi de şabat geleneğidir. Diğer milletlerden onları ayırarak kendilerine has bir ibadet günü oluşturmaları, onları, Yahudi olmayan milletlerle/gentile farklılaştıran bir unsur olmuştur. Kutsal gün şabat, Yahudilerin inisiyatiflerine bırakılamayacak kadar önemlidir ve tanrı ile onlar arasında Musa peygamber aracılığıyla yapılan ahdin bir sembolüdür. Kuşaklar boyu sürmesi beklenen bu belirtiyi ihlal edenlerin cezası ölümdür.¹³³ İlaveten şabat yasağına uymamanın ilahi cezası niteliğinde onların büyük bir afete maruz kalacakları ve Kudüs'ün saraylarını yok eden ateşin hiç sönmeyeceği belirtilir.¹³⁴ Şabat ve diğer emir ve yasaklara uyma bireysel görevin ötesinde toplumsal sadakatin en belirgin şartıdır. Gerçek bir Yahudi'yi diğerlerinden ayıran bir bağlılık nişanesi kabul edilir.¹³⁵ Farklı zamanlarda sürgüne uğramış, baskıya maruz kalmış, asimile edilmeye çalışılmış ve tehditlerden kurtulamamış Yahudi ırkının toplumsal kimliğini korumak için şabat yasağı titizlikle riayet edilen bir köşe taşı niteliği taşır.¹³⁶

Yahudi geleneğinde şabatın böylesi bir öneme sahip olmasına karşın Hz. İsa o gün kötürüm ve işlerini kendi başına göremeyen bir kişinin yürümesini

¹³¹ Mircea Eliade, *İmgeler Simgeler*, (çev. M. Ali Kılıçbay, Ankara: Gece, 1992), s. 43-44.

¹³² Çıkış, 20/8-11; Yasanın Tekrarı, 5/12-15.

¹³³ Çıkış, 31/12-17.

¹³⁴ Yeremya, 17/27.

¹³⁵ James Parkes, *Foundations of Judaism and Christianity*, (Chicago: Quadrangle Books, 1960), s. 175-76.

¹³⁶ Pawlikowski, J. T. "On Renewing the Revolution of the Pharisees: A New Approach to Theology and Politics," *Cross Currents* 20 (1970), s. 425.

sağlayarak onu hastalığından kurtarır. Kötürümün yürüdüğü gün Cumartesi olduğu için Yahudiler, buna itiraz ederler ve bunu kimin yaptığını araştırırlar. Sonunda hastalığı iyileşen kimsenin söylemesiyle Hz. İsa'nın buna sebep olduğunu öğrenirler ve ona zulmetmeye başlayınca o "Babam hala çalışmaktadır, ben de çalışıyorum" cevabını verir. Bunun üzerine Yahudiler Hz. İsa'yı Şabat'ı ihlal ediyor ve kendisini Tanrı yerine koyuyor suçlamasıyla kendilerine düşman kabul edip öldürmeye çalışırlar.¹³⁷

Hız. İsa'nın haftanın bir gününün bu şekilde diğerlerinden ayrılmasına bir tepki olarak özellikle mi bu günde hastalara yardımcı olduğu net olmamakla birlikte yerleşik bir geleneği yıkmaya çalıştığı bellidir. Farklı olaylar karşısında verdiği cevapların ortak noktası¹³⁸ haftanın hiçbir gününün insanın günlük faaliyetleri için kısıtlanamayacağı, Tanrının her zaman bir işle meşgul olduğu ve sünnet gibi bir ritüel için ihlal edilen bu yasağın diğer durumlar için de rahatlıkla çığnenebileceği mesajıdır.

Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde özellikle Yahudi Hıristiyanlar tarafından şabata riayet edildiği, ancak daha sonraları bu uygulamanın Yahudiliğin bir sembolü olarak algılanmasıyla beraber terk edildiği anlaşılmaktadır. Yahudi geleneğe benzememenin bir yansıması olarak Cumartesi günleri herhangi bir dini ritüelin yapılmaması, bu geleneğe meydan okumanın bir sonucu olarak yorumlanabilir.¹³⁹ Bunun yerine Hz. İsa'nın ölümünden sonra onun tekrar dirilmesiyle ilgili oluşturulan geleneğe göre çarmıha gerildiği cumayı takip eden pazar günü kutsanmıştır. Yeni Ahit'e göre İsa, Pazar gün tekrar dirilerek Mecdelli Meryem, diğer Meryem ve havarilerine görünmüştür.¹⁴⁰ İsa'nın yaşamında mücadele ettiği ve kutsallığına karşı geldiği Şabata/Cumartesi'ye mukabil Hıristiyan inancında İsa'nın tekrar dirilmesine kutsiyet atfedilmesi sonucunda onun dirildiği gün pazar günü kutsallaştırılmıştır.¹⁴¹

Hıristiyan geleneğinde zaman mefhumu, rabbin oğlu İsa'nın yaşamına göre kutsiyet kazanır. Onun vaazı, ölümü ve tekrar dirilmesi çerçevesinde şekillenen kutsal zaman anlayışı, Hıristiyanlığın profan zaman algısını buna göre belirlemesine de katkı sağlamıştır.¹⁴² Rabbin günü¹⁴³ şeklinde kutsanan pazar, İsa'nın diriliş günü olmasının yanında kutsal ruh'un yeryüzüne indiği özel bir gündür. İbadetin yanında hayır işlerinin de yapılması tavsiye edilen¹⁴⁴ bu gün, 321 yılında Roma imparatoru I. Konstantinos'un emriyle

¹³⁷ Yuhanna, 5/1-18.

¹³⁸ Bununla ilgili Yeni Ahit'teki mesajlar için bkz. Matta, 12/1-13; Markos, 2/23; Luka, 6/1-11; Yuhanna, 7/22-24.

¹³⁹ James G. Carleton, "Holy Week" *Encyclopedia of Religion and Ethics*, c. 5, s. 844.

¹⁴⁰ Matta, 28/1-20; Luka, 24/1-53; Yuhanna, 20/1-31; Elçilerin İşleri, 1/1-11.

¹⁴¹ John F Sullivan, *The Externals of the Catholic Church*, (New York: Kenedy, 1951), s. 184

¹⁴² Eliade, *The Sacred & The Profane*, s. 72.

¹⁴³ Vahiy, 1/10.

¹⁴⁴ I. Korintliler, 16/1-3.

resmi tatil olarak kutlanmaya başlanmıştır. İlerleyen yüzyıllarda bu günde çalışmayı yasaklayan konsil kararlarının olduğu görülür. Bu günün çoğunlukla ibadetle geçirilmesi istenirken; günlük ağır işlerden kaçınılması, alışverişin yapıldığı çarşı-pazar gibi yerlerden mümkün olduğunca uzak durulması istenir.¹⁴⁵

Yahudi geleneğinde Hz. Musa öncülüğünde Mısır'dan kurtuluşu canlı tutmak için kutlanan pasover/fısıh bayramı,¹⁴⁶ Hıristiyanlıkta İsa'nın çarmıha gerilmesi ve yeniden dirilmesini hatırlatan haftanın/yılın en kutsal gününe dönüşmüştür. Yılın en kutsal günü ise İsa'nın diriliş gününe rastlayan pazar günüdür.¹⁴⁷ Fısıh bayramında kutlamanın önemli bir ögesi olan kuzu takdimesi, yeni bayramda İsa'nın kurban edilmesiyle yer değiştirmiştir.¹⁴⁸ Yeni Ahit'e göre İsa, Yahudilikteki Fısıh yemeği sonrası ertesi gün tutuklanıp çarmıha gerilmiştir.¹⁴⁹ İsa'nın dirilmesi, Hıristiyan inancı açısından kutlanması gereken en kutsal bayramdır.¹⁵⁰ Bu gün Hıristiyan geleneğinin en kutsal zaman dilimi haline getirilmiştir. Havarileriyle birlikte yemiş olduğu son akşam yemeği geleneği İsa'nın ölümünden sonra devam ettirilmiş ve kilisede daha sonraki dönemlerde kurumsallaşacak olan sakrament ve ritüellerin altyapısını teşkil etmiştir.¹⁵¹

Paskalya olarak isimlendirilen ve Yahudiler tarafından Mısır'da firavunun zulmünden kurtuluşlarının anısına sadece Pazar günü kutlanan ve Pasover bayramı ile eşzamana denk gelen kutlama, öncesinde yaklaşık kırk günlük bir orucu da beraberinde getirir. Orucun amacı İsa'nın ölümü ve onun gömülmesini hatırd tutmaktır. Kiliseye göre kişi bu dönemde günahlarından kurtulmak için özel bir gayret göstermelidir. Aynen tabiatın baharda yenilenmesi gibi inanan da manen yenilenmeli ve Paskalya bayramına arınarak girmelidir. Kırk günlük perhiz ve arınma döneminin son haftası Kutsal Hafta/Holy Week kabul edilerek çeşitli tören ve ayinlerle kutlanır. Kutsal Cumartesi günü İsa'nın dirilişini simgeleyen ateş, Paskalya kandilleri, vaftiz kurnası ve vaftiz suyu kutsanması adettendir. Kutsal

¹⁴⁵ Demirci, "Hafta Tatili", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1997), c. 15, s. 129.

¹⁴⁶ Çıkış, 12/11.

¹⁴⁷ Paskalya kutlamalarının tarihi diğer kutlamaların zamanını da belirlemede rol oynadığı için önemlidir. Buna göre Batı'da 22 Mart-25 Nisan arasında herhangi bir pazarda kutlanırken; Doğu kiliselerinde ise bazen onlarla aynı tarihte bazen de onlardan dört-beş hafta sonraki bir Pazar günü kutlarlar. Ayrıntılı bilgi için bkz. John F Sullivan, s. 184, 186-187.

¹⁴⁸ Mehmet Katar, "Paskalya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007), c. 34, s. 181.

¹⁴⁹ Matta, 26/26-27; Markos, 14/16-26; 15/24.

¹⁵⁰ Roger Greenacre, *The Sacrament of Easter; an Introduction to the Liturgy of Holy Week*, (London: Faith Press, 1965), s. 10.

¹⁵¹ Geoffrey Grimshaw Willis, *A history of early Roman liturgy to the death of Pope Gregory the Great*, (London: Henry Bradshaw Society, 1994), s. 78-79.

Hafta'nın bitiminde belirli katedral ve manastırlarda Paskalya ayinleri gerçekleştirilir.¹⁵²

Sonuç

Hıristiyanlık, Yahudi geleneğin mirası üzerine temellenmiş bir dindir. Köklü bir geçmişe sahip Yahudiliğin hâkim olduğu topluluk içerisinde yeni bir söylemin yer etmesi için radikal değişikliklerin önerilmesi gerekirdi. İşte böylesi bir durumda İsa'nın, formel olarak devam ettirilen Yahudi uygulamalarına itiraz ederek tavır aldığı görülür.

Bu çerçeveden olmak üzere İsa, başta Yahudilerin Tanrı tasavvurlarını eleştiren bir yaklaşım ortaya koymuştur. Rabb'in dinlenme günü inancı üzerine kurulu Yahudiliğin on emrinden birisi olan Şabat ritüelini kökten reddederek Yahudi din anlayışına meydan okumuştur. Yahudilikteki seçilmiş ve kutsal millet anlayışının doğru olmadığını, gerçek kutsallığın bahşedilen değil hak edilen bir şeref olduğunu vurgulamıştır. Diğer yandan mabedin kurban merkezli ve toplumda katmanlara yol açan anlayışına karşı çıkarak bireysel bir kurtuluş modeli önermiştir. Kurumsal yapının halka beraberinde getirmiş olduğu yükün ancak bu şekilde ortadan kaldırılacağını ileri sürmüştür.

İsa sonrası başta onun çarmıha gerilmesi ve dirilmesi üzerine kurulan Hıristiyanlık'taki kutsallık anlayışının evrildiği görülür. Buna göre Yahudilikteki kutsallık anlayışındaki merkezi unsur Tanrı'nın yerini bir bakıma İsa almış gözükmektedir. Bütün kutsiyetin onunla bir şekilde ilişkilendirildiği dikkat çeker. Kutsal şahıslardan kutsal mekân, kutsal zaman ve kutsal nesne anlayışına kadar bütün alanlarda ortak unsur İsa Mesih'tir.

Öncelikle İsa'nın bütünüyle karşı olduğu kutsiyetin varisi din adamları geleneği, başta havarilere yüklenen misyon olmak üzere diğer kilise görevlileriyle devam ettirilmiştir. Bu şekilde onların kutsalın temsilcisi oldukları, İsa'ya ve Tanrı'ya ulaşmada en önemli aracı oldukları inancı Hıristiyan gelenekte yer etmiştir. Sonrasında papalık kurumunun ortaya çıkmasıyla kutsiyet, papalıkla sembolize edilmiştir. Papaların Petrus'un halefi olarak kutsallıktaki rolleri pekiştirilmiştir. Bu sayede onların yanılmaz oldukları ve mutlak doğruya ulaştıracakları inancı kök salmıştır.

İsa'nın yaşamında savaş açarak sadece belirli bir zümrenin amacına hizmet ettiğini ve asli fonksiyonundan uzaklaştığını iddia ettiği mabet düşüncesinin inananlar üzerindeki mutlak hâkimiyeti, kilise kurumu ile yaşatılmıştır. Kilisenin yaşayan İsa olduğu anlayışı zihinlere kazınarak ona itiraz İsa'ya

¹⁵² Mehmet Katar, "Paskalya", s. 181-182; "Hıristiyanlık'ta Kilise Takviminin (Kilise İçerisindeki Anma ve Kutlama Devrelerinin) Oluşması," *Dini Araştırmalar* 3, S. 8, (Eylül-Aralık 2000): 23-46.

karşı gelmek olarak nitelendirilmiştir. “Kilise haricinde kutsiyet de kurtuluş da yoktur” mottosu belleklere yerleştirilmiştir. Bir taraftan Yahudi mabed geleneğinin izleri silinmeye çalışılırken diğer taraftan ona benzer başka bir kurum oluşturulmuştur.

Yahudilikte Yahve'nin dinlenme günü inancı sebebiyle çalışmanın yasaklanarak günün ibadete ayrıldığı Şabat'a karşı çıkmış, ancak diğer yandan İsa'nın dirilmesi anısına yeni bir kutsal gün icat edilmiştir. Kutsal şabat inancına mukabil kutsal pazar günü alternatif olarak takdim edilmiştir. Kutsiyetin kendisinde tecelli ettiği İsa'nın dirildiği güne denk gelen yılın o pazar günü, yılın en kutsal zamanı ilan edilmiştir. Ayrıca diğer bütün Hıristiyan ritüelleri de pazara göre ayarlanmıştır.

Yahudiliğe kabulün ön şartı olan vazgeçilmez ritüellerden ahdin sembolü ve kutsallığa ulaştıran sünnetin anlamsızlığını ileri süren Hıristiyan geleneğinde onun bir benzeri olan vaftizin yerleştirildiği görülür. Vaftiz kişiyi Hıristiyanlığa dâhil ederek onun İsa Mesih ile ortak kutsallıkta buluşmasını sağlar. Hıristiyan din adamı eşliğinde yapılan vaftiz ayini, bebeği/kişiyi yeni bir anlam dünyasına ulaştırır. Hatta bunu sembolize eder bir tarzda bebeğe bir vaftiz ismi bile teklif edilir. Anlaşıldığı kadarıyla sünnetin Yahudilikte icar ettiği kutsiyetle ilişkilendirme fonksiyonunu Hıristiyanlıkta vaftiz yapmaktadır.

Sonuç olarak Hıristiyanlıkta kutsallık anlayışı, İsa'nın yaşamı ve sonrası şeklinde ikiye ayrılarak incelenmiştir. O tebliğ hayatı boyunca toplumda yerleşik Yahudi uygulamalarına net bir tavır takınmıştır. Mesajını yeni bir kutsal şahsiyet, kutsal mekân ya da zaman inşa etme üzerine kurmamıştır. İçinde yetiştiği kültürün kutsallık anlayışını eleştirerek kişisel ve sade bir anlayış yerleştirmeyi vazife edinmiştir. Ancak ikinci dönem şeklinde nitelendirilebilecek olan İsa sonrası dönemde kendisinin yıkmaya çalıştığı kutsallık anlayışı farklı formlarda devam ettirilmiştir.

Kaynakça

Alicı, Mustafa, “Kutsal'a Giden Yol: Dinler Tarihi'nde Bir Metodolojik Yaklaşım veya Bir Bilim Olarak Din Fenomenolojisi”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, V, (2005), S. 3: 73-120.

_____, “Kutsalın Peşindeki Adam: Ölümünün 19. Yılında Mircea Eliade İçin Kısa Bir Rehber”, *EKEV Akademi Dergisi*, yıl 9, S. 24, (Yaz 2005): 51-74.

_____, “Roma Katolik Kilisesinde İki Otorite Kurumu; Papalık ve Kilise”, *Akra Dergisi*, S. 5 (Ocak 2015): 41-58.

Antoine, Vergote, “Kutsal”, çev. Halife Keskin, Asım Yapıcı, Ç. Ü. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 2, S. 2, (Temmuz-Aralık 2002): 207-235.

Aydın, Mehmet, “Kilise”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999, c. 26, s. 12.

- _____, Ahmet Hikmet Eroğlu, "Papalık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007, c. 34, s. 160-161.
- Belleville, L. L., "Authority" *Dictionary of Paul and His Letters*, (ed.) Gerald F. Harthorne, Ralph P. Martin, Leicester 1993, s. 54-55.
- Borg, Marcus J., *Conflict, Holiness, and Politics in the Teachings of Jesus*, New York: E. Mellen, 1984.
- Carleton, James G., "Holy Week" *Encyclopedia of Religion and Ethics*, c. 5.
- Chesnut, J. S., *The Old Testament Understanding of God*, Philadelphia: Westminster Press, 1968.
- Çoban, Bekir Zakir, "Hıristiyanlıkta Papalık Kurumu: Ortaya Çıkışı, Tarihsel Gelişimi ve Bugünkü Durumu", Doktora Tezi, Dokuz Eylül Ün. SBE, 2007.
- Davies, W. D., *Paul and Rabbinic Judaism*, London: S.P.C.K, 1948.
- Demirci, Kürşat, "Kutsiyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, c. 26, s. 495-496.
- _____, "Hafta Tatili", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1997, c. 15, s. 129.
- Durkheim, Emile, *The Elementary Forms of Religious Life*, çev. Karen E. Fields, New York: The Free Press, 1995.
- Eliade, Mircea, *İmgeler Simgeler*, çev. M. Ali Kılıçbay, Ankara: Gece, 1992.
- _____, *The Myth of the Eternal Return* çev. Willard R. Trask, New York: Pantheon Boks, 1954.
- _____, *The Sacred & The Profane*, çev. Willard R. Trask, New York: Harcourt, Brace&World, Inc., 1959.
- Greenacre, Roger, *The Sacrament of Easter; an Introduction to the Liturgy of Holy Week*, London: Faith Press, 1965.
- Güç, Ahmet, "Dinlerde Kutsal ve Kutsallık Anlayışı", *Dinler Tarihi Araştırmaları I*, Ankara, 1998.
- Güngör, Ali İsra, "Papa'nın Yanılmazlığı Konusundaki Tartışmalar ve Katoliklerin Yaklaşımları", *Dini Araştırmalar* 12, S. 34, (Mayıs-Ağustos 2009): 7-26.
- _____, *Vatikan Misyon ve Diyalog*, Ankara: Töre Basın Yayın Dağıtım, 1997.
- Harman, Ömer Faruk, "Hac", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996, c. 14, s. 385.
- Harrington, Hannah K., *Holiness, Rabbinic Judaism and the Graeco-Roman World*, London and New York: Routledge, 2001.

- Jarrett, Bede, "Pilgrimages" *The Catholic Encyclopedia*, c. 12. New York: Robert Appleton Company, 1911.
- Katar, Mehmet, "Paskalya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007, c. 34, s. 181.
- _____, "Hristiyanlıkta Kilise Takviminin (Kilise İçerisindeki Anma ve Kutlama Devrelerinin) Oluşması," *Dini Araştırmalar* 3, S.8, (Eylül-Aralık 2000): 23-46.
- Klausner, Joseph, *Jesus of Nazareth*, London: T. Butterworth, Ltd., 1929.
- Kreider, Alan, *Journey Towards Holiness: A Way of Living for God's Nation*, Ontario: Herald Press, 1987.
- Larsen, Stephen, *The Shamans Doorway*, New York, 1976.
- Moore, George Foot, *Judaism in the First Centuries of the Christian Era: The Age of the Tannaim*, Cambridge: Harvard University Press, 1937.
- Neusner, Jacob, *Sifra: An Analytical Translation*, Atlanta: Scholars Press, 1988.
- _____, *From Politics to Piety: The Emergence of Pharisaic Judaism*, N.J.: Englewood Cliffs, 1973.
- Nevius, Warren Nelson, *Religion As Experience and Truth: An Introduction to the Philosophy of Religion*, Philadelphia: The Westminster Press, 1941.
- Otto, Rudolf, *The Idea of the Holy: An Inquiry into the Non-Rational Factor in the Idea of the Divine and Its Relation to the Rational*, 2. bs., çev. John W. Harvey, Oxford: Oxford University Press, 1917.
- Özkan, Ali Rafet, "Günümüzde Adventizm ve Adventistler", *2000. Yılında Hristiyanlık Sempozyumu: Dünyü, Bugünü ve Geleceği içinde* (Dinler Tarihi Derneği Yayınları, Ankara 2002), s. 299-311.
- Parkes, James W., Raphael Posner, and Saul Paul Colbi, "Christian Holy Places", *Encyclopaedia Judaica*, 2. bs., c. 9, s. 500.
- Parkes, James, *Foundations of Judaism and Christianity*, Chicago: Quadrangle Books, 1960.
- Parker, Robert, *Miasma: Pollution and Purification in Early Greek Religion*, Oxford: Clarendon Press, 1983.
- Pawlikowski, J. T. "On Renewing the Revolution of the Pharisees: A New Approach to Theology and Politics," *Cross Currents* 20, 1970.
- Pedersen, Kirsten Hoffgren, "The Holy Land: History and Reality of the Term," *Immanuel* 22/23, 1989.
- Joseph Pohle, "Eucharist", *The Catholic Encyclopedia*, Vol. 5, New York: Robert Appleton Company, 1909.

- Pope, Hugh, "Holiness" *The Catholic Encyclopedia*, c. 7, New York: Robert Appleton Company, 1910.
- Schechter, S., *Some Aspects of Rabbinic Theology*, London, 1909.
- Schrenk, Gottlob, "Hieros," *Theological Dictionary of the New Testament*, III, Rapids, Grand, MI: Eerdmans, 1965.
- Söderblom, Nathan, "Holiness", *Encyclopedia of Religion and Ethics*, c. 6, s. 732.
- Sullivan, John F., *The Externals of the Catholic Church*, New York: Kenedy, 1951.
- Taylor, Joan E., *Christians and the Holy Places: The Myth of Jewish-Christian Origins*, New York: Oxford University Press, 1993.
- Williams, J. Rodman, *Renewal Theology: Salvation, The Holy Spirit, and Christian Living*, Michigan: Zondervan Publishing House, 1990.
- Willis, Geoffrey Grimshaw, *A history of early Roman liturgy to the death of Pope Gregory the Great*, London: Henry Bradshaw Society, 1994.
- Yavuz, Şevket, "Kutsal, Anlam ve Hakikat: Batı'da Eliade Sonrası Dinler Tarihi alışmaları ve Temel Akılar", *Türkiye'de Dinler Tarihi: Dünü, Bugünü ve Geleceği*, Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları, (2010): 113-125.
- _____, "Modern Öncesi Âlemden Post/Modern Bir Köye Evrilişte Kutsal'ın Arkeolojisine Yeniden Bakış", *Milel ve Nihal* 4, S.1 (2007): 77-126.
- Yeğin, Hüseyin İ., "Din Psikolojisi Açısından Kutsal Mekân İnsan İlişkisi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17, S. 27, (Ocak-Haziran 2012): 53-91.
- Yiğitoğlu, Mustafa, *Dinlerde Dua Sunu ve Sunaklar (Fiziki Âlemden Sanal Âleme)*, 1.bs., İstanbul, Kitabı Yayınları, 2015.
- Yiğitoğlu, Mustafa, *Yahudilikte Tanrının Yeri (Semâvî Mâbed)*, İstanbul: Bayem, 2011.

